

ISSN: 2423 - 7655

Pajoheshha- e Mahdavi

A Research Quarterly in Mahdaviyyat
Thirteenth year, No 51, Fall 2024

Cultural Requirements of Hard Work and Effort for Realizing the New Islamic Civilization

**Dr. Mohammad Mahdavi¹
Safiyeh Jafarpour²**

Abstract

Islamic societies, influenced by Islamic teachings, are moving towards a destination where they will experience the replacement of the exploitative capitalist civilization of the West with a justice-oriented civilization. This civilizational transition is carried out on the assumption of the comprehensiveness of Islamic law in responding to the material and spiritual needs of human society on the one hand and disillusionment with the material civilization of the West on the other hand. Thus, the ground is prepared for the emergence of the last divine reserve and the establishment of the final and global civilization of Islam, namely the government of Imam Mahdi(A.S). In order to play a role in this civilizational transition, each individual in society has duties and obligations, one of which, from the perspective of the Supreme Leader, is “hard work and effort.” In this article, an attempt has been made to examine some of the requirements and requirements of hard work and effort for the realization of the new Islam. The findings of the research, which was based on a descriptive-analytical and documentary method, showed that a value-based view of work, strengthening work conscience, matching work with expertise and commitment, and entrepreneurship are among the most important strategies of work culture in order to realize a modern Islamic civilization.

Keywords: Civilization, Modern Islamic Civilization, Work Culture, Prophetic Life, Work

-
1. Associate Professor, Department of Islamic Studies, Tabriz University Tabriz, Iran (mahdavi319@yahoo.com)
 2. Instructor of Farhangian University Tabriz, Iran(Corresponding Author)(sjafarpour1390@gmail.com)

الزامات فرهنگی کار و تلاش مجدّانه برای تحقق تمدن نوین اسلامی

محمد مهدوی^۱

صفیه جعفرپور^۲

چکیده

جوامع اسلامی متأثر از آموزه‌های اسلامی، به سوی مقصدی می‌رود که جایگزین شدن تمدنی عدالت‌محور به جای تمدن سرمایه‌داری استثمارگری غرب را تجربه خواهند کرد، که با فرض جامعیت شریعت اسلام در پاسخگویی به نیازهای مادی و معنوی جامعه بشری از سویی و سرخوردگی از تمدن مادی غرب از سوی دیگر، این انتقال تمدنی انجام می‌شود و بدین‌سان زمینه برای ظهور آخرین ذخیره‌ی الهی و برپایی تمدن نهایی و جهانی اسلام یعنی حکومت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه‌ه فراهم می‌گردد. برای نقش‌آفرینی در این انتقال تمدنی، هر یک از افراد جامعه وظایف و الزاماتی دارند که یکی از این وظایف از نگاه مقام معظم رهبری «کار و تلاش مجدّانه» می‌باشد. در مقاله حاضر، سعی بر آن شده است تا برخی از الزامات و بایسته‌های کار و تلاش مجدّانه، در جهت تحقق نوین اسلامی بررسی شود. یافته‌های تحقیق که مبتنی بر روش توصیفی - تحلیلی و از نوع اسنادی صورت گرفته، نشان داد که نگاه ارزشی به کار، تقویت وجدان کاری، تناسب کار با تخصص و تعهد و کارآفرینی از مهم‌ترین راهبردهای فرهنگ کار در جهت تحقق تمدن نوین اسلامی است.

واژگان کلیدی:

تمدن، تمدن نوین اسلامی، فرهنگ کار، سیره‌ی نبوی، کار.

مقدمه

هدف اصلی دین اسلام، ساختن انسان و جامعه است. زمانی که مسلمانان به آموزه‌های

۱. دانشیار گروه معارف اسلامی دانشگاه تبریز، ایران (mahdavi319@yahoo.com).

۲. مربی دانشگاه فرهنگیان تبریز، ایران (نویسنده مسئول) (sjafarpour1390@gmail.com).

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۳/۰۵/۱۷؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۳

دین در مورد کیفیت زندگی و اداره جامعه عمل کردن و جامعه در مسیر پیشرفت قرار گرفت، استمرار این پیشرفت و دوام آن، به تمدن سازی منجر می شود. بنابراین معطوف بودن بخش زیادی از تعالیم اسلامی به مباحث مربوط به جامعه سازی، گواه دلالت ها و جهت گیری های تمدنی اسلام است.

غایت تمدن نوین اسلامی ایجاد رفاه و آسایش مادی و آرامش معنوی بشر می باشد. تحقق این امر، نیازمند الگویی جامع بر مبنای نظری اسلام و مبانی انسان شناختی اسلام استوار باشد (فر مهبینی فراهانی، ۱۳۹۵: ۸۴).

آیات و روایات فراوانی به بیان ویژگی های جامعه موعود در فرجام تاریخ پرداخته اند. که در سایه ی آن تعالیم، بشر به یک تمدن جهان شمول و مبرّأ از عیب و نقص دست می یازد. این نظریه یکی از کاربردی ترین آموزه های دینی اسلام است که پتانسیل بالایی در جهت حرکت جامعه به سوی تمدن مورد قبول اسلام دارد. توضیحات برخی از مفسران ذیل پاره ای از آیات قرآن، به گونه ای است که می توان مربوط بودن مفاد این آیات را با جامعه موعود برداشت کرد. خداوند در این آیه می فرماید:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَ مَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (نور: ۵۵)؛

خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته انجام داده اند وعده می دهد که قطعاً آنان را حکمران روی زمین خواهد کرد، همان گونه که به پیشینیان آنها خلافت روی زمین را بخشید؛ و دین و آئینی را که برای آنان پسندیده، پابرجا و ریشه دار خواهد ساخت؛ و ترس شان را به امنیت و آرامش مبدل می کند، آن چنان که تنها مرا می پرستند و چیزی را شریک من نخواهند ساخت و کسانی که پس از آن کافر شوند، آنها فاسقانند.

در حدیثی از امام صادق علیه السلام می خوانیم که درباره ی معنای این آیه فرمود: «نَزَلَتْ فِي الْقَائِمِ وَ أَصْحَابِهِ» (نعمانی، ۱۳۹۷ق: ۲۷۴) مراد [از وعده ای که خداوند متعال در آیه داده]، زمان حکومت مهدی و یارانش است.

بنابراین تمدن حقیقی اسلامی در زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام به وجود خواهد آمد (بیانات مقام معظم رهبری در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه فیضیه، ۱۳۷۹/۷/۱۴). فهم این مطلب، ایجاب می کند افراد جامعه، تشکیل تمدن جدید

اسلامی توسط حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف را به عنوان الگوی فعالیت‌های خود قرار دهند. از منظر مقام معظم رهبری، حیاتی‌ترین و راهبردی‌ترین نیاز امروز جامعه، کار و تلاش است. ایشان کار و تلاش به معنای وسیع کلمه، شامل کار یدی، کار جسمی، کار فکری و کار علمی و کار مدیریتی را، محور پیشرفت و حرکت و حیات مستمر جامعه دانسته است (بیانات مقام معظم رهبری یانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۷/۲/۹). با کار و تلاش شبانه‌روزی، خلاقیت و ابداع و نوآوری می‌توان تمدن نوین اسلامی را پیش برد. بنابراین این نوشتار بر آن است که نقش کار و تلاش را در تمدن‌سازی نوین اسلامی بررسی کند و نشان دهد که الزامات و بایسته‌های فرهنگی کار و تلاش مجدّانه، در جهت تحقق تمدن نوین اسلامی چیست؟ این امر را با بهره‌گیری از روش توصیفی - تبیینی انجام خواهد شد.

پیشینه‌ی پژوهش

در دوران معاصر محققان در حوزه مباحث کار و تلاش مجدّانه به نگارش‌های متعددی دست زده‌اند. در مقاله‌ی «کارآفرینی از منظر ادیان توحیدی با تأکید بر نظام اقتصادی اسلام» اثر حسن سبحان، میثم احقاقی، اسماعیل نادری (۱۳۹۰) به مقوله‌ی کارآفرینی و اهمیتی که برای وضعیت کنونی اقتصاد دنیا دارد، به نقش ادیان مختلف به ویژه اسلام در امر کارآفرینی، برای گسترش اشتغال، تولید ثروت و بهبود شرایط اقتصادی برای جوامع مختلف پرداخته است. مقاله‌ی «الزامات تحقق نوین اسلامی» نوشته محسن فرمهینی فراهانی (۱۳۹۵)، بر اساس دیدگاه مقام معظم رهبری، به دو جنبه‌ی ابزاری و حقیقی تمدن اشاره کرده و مراحل تحقق تمدن نوین اسلامی را بحث کرده است.

با بررسی‌های انجام شده پایان‌نامه یا مقاله‌ای که جامع «بایسته‌های فرهنگی کار و تلاش مجدّانه برای تحقق تمدن نوین اسلامی» باشد؛ تألیف نشده و لیکن در آثار اندیشمندان با موضوع مرتبط با «مهدویت» به صورت جزئی و در کنار سایر بخش‌ها به این موضوع اشاره گشته است. این پژوهش در پی آن است که بایسته‌های فرهنگی کار و تلاش مجدّانه را برای رسیدن به تمدن نوین اسلامی را مورد بررسی قرار دهد.

مفهوم‌شناسی عناصر محوری

مفاهیم و نظریه‌ها، سنگ بنای شناخت پدیده‌ها را شکل می‌دهند. شایسته است ابتدا به ارکان مفهومی و سپس به بایسته‌های فرهنگی تحقق آرمان شهر مهدوی در حوزه باورها اشاره

شود.

۱. تمدن

برای «تمدن» تعریف‌های گوناگونی بیان شده است. برخی تمدن را مبین شیوه‌های زندگانی در جامعه شهری دانسته‌اند. در این تعریف تمدن از باب تفاعل و جمع آن «مدائن» و «مدن» بوده و به معنای مجموعه اندوخته‌های مادی و معنوی انسان اجتماعی است که در جامعه تبلور یافته است (حسینی، ۱۳۸۱: ۲۳۳). در نگاه ویل دورانت، تمدن، نظم اجتماعی است که در نتیجه وجود آن، خلاقیت فرهنگی امکان‌پذیر می‌شود و جریان پیدا می‌کند (دورانت، ۱۳۷۷: ج ۱، ۳). بنابراین می‌توان گفت تمدن، یک مفهوم نسبی است که متناسب با مکان، زمان، جامعه، مخاطب و عوامل دیگری از این دست، اهمیت و کاربرد مؤلفه‌های آن متفاوت خواهد بود.

تمدن بر سه پایه «جامعه آگاه»، «علم مفید» و «فرهنگ غنی» استوار است. بدون یک فرهنگ غنی که ریشه در تاریخ و هویت و فکر داشته باشد، تمدنی به وجود نمی‌آید.

۲. تمدن نوین اسلامی

تمدن اسلامی یعنی انسان در موقعیتی قرار گیرد، که از لحاظ معنوی و مادی رشد کرده و به اهدافی که خداوند در آفرینش ایشان در نظر گرفته است، برسد و زندگی با عزتی داشته باشد (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری، ۱۳۹۲/۶/۱۴).

آموزه‌های مهدویت، می‌تواند پاسخگوی این پرسش باشد که آینده‌ی این تمدن چگونه باید باشد. یکی از رایج‌ترین نگاه‌ها به فلسفه تاریخ، گویای آن است که تاریخ به سوی غایت مشخصی حرکت می‌کند و آموزه مهدویت، گویای یکی از دیدگاه‌ها در باره فرجام تاریخ است (رشاد، ۱۳۸۳: ۱۳-۳۶). بنابراین رأس هرم و اوج شکوفایی و شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، در برقراری حکومت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف خود را نشان می‌دهد، امید به تشکیل این حکومت، موضوع و شاخص اصلی مهدی‌باوری و مهدوی‌پژوهی است.

الزامات فرهنگی کار و تلاش مجدانه برای تحقق تمدن نوین اسلامی

جامعه‌ی منتظر باید بتواند زمینه‌های کار و فعالیت شایسته و مناسب برای هر شخص را

ج ۱، ۳۶۷).

امام باقر علیه السلام می‌فرماید:

هر کس برای حفظ آبروی خود در میان مردم، تلاش برای خانواده و نیکی به همسایه‌ها در جستجوی رزق حلال باشد خدا را در حالی ملاقات می‌کند که چهره‌اش چون ماه شب چهاردهم باشد (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۵، ۷۸).

روایت نشانگر این است که سرانجام طلب دنیا برای انگیزه‌های مثبت، سعادت در آخرت است. برای نمونه:

توسعه‌ی اقتصادی به معنای افزایش سرمایه، بر اساس خودمحموری و تکاثر، مذموم و راه شیطان است؛ اما توسعه‌ی اقتصادی و داشتن کارخانجات و مزرعه و امکانات مادی به منظور رفع نیاز نیازمندان، محبوب و مطلوب دین است (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۲۲۳).

روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله از بازار عبور می‌کردند. دیدند مردی مواد غذایی خود را ارزان‌تر از قیمت بازار می‌فروشد. فرمودند:

آیا شما در بازار از دیگران جنس را ارزان‌تر عرضه می‌کنی؟ گفت: آری. حضرت پرسیدند: آیا این قناعت بر سود کم به خاطر خداست؟ گفت: آری. حضرت فرمودند: بشارت باد تو را، چه عرضه‌کننده و آورنده‌ی اجناس به بازار ما، مانند مجاهد در راه خداست و محتکر در بازار ما، مانند کافر در کتاب خداست (حاکم نیشابوری، ۱۴۲۲ق: ۱۲).

برای ایجاد تمدن نوین اسلامی، اهداف نهایی فعالیت‌ها باید الهی باشد. اگر فعالیتی بر این اساس صورت گیرد، دیگر رفاه و آسایش فردی به تنهایی مورد نظر قرار نمی‌گیرد، بلکه آسایش و رفاه شخصی وقتی مطلوب است که آسایش و رفاه دیگران را نیز در پی داشته باشد.

باید این اندیشه را در جامعه ترویج کنیم که کار امانتی است که به ما سپرده شده است، قبل از آن که بحث شغل و شاغل باشد، قبل از آن که بحث منفعت و درآمد باشد، بحث مسائل دستمزد و پاداش باشد، بحث خود کار باشد. بحث‌های دیگر به دنبال آن می‌آید. یعنی کار در مفهوم مسئولیت و امانت و وظیفه دیده شود (جعفری، حبیبی، ۱۳۸۱: ۷۰-۷۳).

۲. تقویت وجدان کاری به عنوان عنصر محوری فرهنگ کار

انسان منتظر در حوزه‌ی کاری خودش باید از انضباط و وجدان کاری برخوردار باشد و هر کاری را با استحکام و درستی انجام دهد. از آثار و نتایج نظم و انضباط محکم کاری است. کسی که منظم است، کارهایش را به گونه‌ای انجام می‌دهد که استوار و پایدار باشد. چنین کسی، از

سستی و سهل انگاری در کار بیزار است.

در دین اسلام، انجام کار نیکو ارزشمند می باشد، خداوند در سوره ی کهف می فرماید:
به یقین، کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، پاداش شان را به طور کامل
می دهیم، زیرا ما پاداش کسی را که کار نیکو کند تباه نمی کنیم (کهف: ۳۰).

همچنین می فرماید:

همان که مرگ و زندگی را آفرید تا شما را بیازماید و مشخص کند که کدام تان نیکوکارترید؛ و
اوست آن مقتدر شکست ناپذیری که آمرزنده ی گناهان شماست (ملک: ۲).

دقت در کارهای دنیایی و کوشش برای انجام شایسته آنها نیز در رفتار و گفتار معصومان به
چشم می خورد. پیامبر ﷺ می فرماید:
خداوند دوست دارد اگر کسی کاری را انجام می دهد آن را درست انجام دهد (مجلسی،
۱۴۰۳ق: ج ۷۴، ۳۲۲).

در جریان دفن «سعد بن معاذ» پیامبر ﷺ خود وارد قبر او شده و لحد آن را ساخته و آجرها را
چیده و سپس سنگ و گل خواستند و بین آجرها را پر کردند، وقتی فارغ شدند و خاک ریختند و
قبر را صاف نمودند، رو به اصحاب کرده فرمودند:

من می دانم که آن [میت یا قبر] به زودی پوسیده و فاسد و خراب می شود ولی خداوند
دوست دارد وقتی بنده عملی را انجام می دهد، با محکم کاری انجام دهد (ابن بابویه،
۱۳۷۶ق: ج ۶، ۳۸۵).

امام علی علیه السلام در مورد توجه به کیفیت و دقت در نحوه ی اجرای کار می فرماید:
دنبال سرعت در انجام دادن کار مباش، بلکه کیفیت خوب را بجوی. مردم نمی پرسند: در
چند روز کار را به پایان برده است؟ بلکه در پی خوبی و نیکویی محصول کارند (معتزلی،
۱۴۰۴ق: ۲۶۷).

در روایتی دیگر می فرماید:

مردمان فرزندان آن چیزند که آن را نیک و شایسته انجام دهند (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۱، ۵۱).

یعنی همان گونه که آدمی با پدر شناخته می شود، با کارهای نیک و شایسته نیز بین مردم
شناخته می شوند.

در کلام رهبر انقلاب اتقان کاری این گونه ترسیم شده است:

اگر انسان به اهمیت کاری که انجام می دهد پی ببرد، کوتاهی در کار نکرده، ناامید و

دلسرد نخواهد شد، چون خود این فهمیدن، نیرویی در درون ایشان ایجاد می‌کند که بر همه موانع خارجی پیروز می‌شود. به همین علت توصیه رهبری آن است که انسان کاری را که به اوسپرده شده، درست و کامل انجام دهد (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۲/۹).

لذا وجدان کاری و انضباط پیش شرط مهم تحقق برنامه‌های پیشرفت جامعه و از بایسته‌های تحقق تمدن نوین اسلامی است.

۳. تناسب کار با تخصص و تعهد

در یک نظام اجتماعی مبتنی بر دین، رابطه عمیق میان تعهد و تخصص وجود دارد، در این بینش والا و تعالی جویانه، تعهد شرط لازم و حتمی و قطعی مدیریت است، چون از یک سو مدیران متعهد را ملتزم به افزودن بر کارائی‌های خود می‌داند و از سوی دیگر واگذاری مسئولیت به افراد متعهد لایق‌تر از خود، از آثار تعهد مدیران می‌باشد.

انضباط و وجدان کاری در کنار تخصص و تعهد، در رشد و پیشرفت جامعه مؤثر است، این امر باعث می‌شود، فرد به نیاز جامعه توجه کرده و از شغل‌های کاذب بپرهیزد (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۱۶۳-۱۵۷). رسول اکرم ﷺ با پشتیبانی وحی رهبری شایسته و دلسوز بود و روی همین شایستگی و رهبری صحیح، افراد مناسب و لایق را بر کارهای مختلف بر می‌گزید، به جز فرماندهان جنگ، حدود سی نماینده به شهرها و مناطق مختلف به عنوان سفیر و مبلغ و مأموران گردآوری زکات اعزام نمود (ثقفی، ۱۳۷۷: ۱۷۴-۱۷۸).

تمدن نوین اسلامی در سایه‌ی رشد انسان‌ها و شکوفایی استعداد‌های نهفته آنها حاصل می‌شود. یکی از عوامل رشد، سپردن کارها به افراد مؤمن، با تقوا و پایبند به ارزش‌های معنوی و اخلاقی است که در اصطلاح «متعهد» نامیده می‌شود.

۴. کارآفرینی راهبردی برای حل مسئله اشتغال

کارآفرینی که ایجاد یک شغل بر مبنای یک فکر و یک ایده‌ی نو است. راهی برای حل مسئله‌ی اشتغال، تولید ثروت در جامعه می‌باشد. که با توجه به اهمیت آن در امر اقتصادی، کشورهای گوناگون مجدانه برنامه‌های مفصلی را برای بسط چنین فرهنگی در جامعه خود تدارک دیده‌اند.

تعامل و ارتباط میان فرهنگ و کارآفرینی، از دو جهت قابل بحث و بررسی است. از یک جهت، نتایج کارآفرینی است که بر جامعه تأثیر می‌گذارد و از جهت دیگر، خود فرایند کارآفرینی

و فرهنگ حاکم بر آن است که هم متأثر از مبانی فرهنگ جامعه است و هم می‌تواند در آن تحولات اساسی ایجاد کند.

شواهد و قرائن بسیاری در تعالیم و آموزه‌های اسلامی مبنی بر اهمیت و تشویق کارآفرینی در جامعه وجود دارد.

از نظر اسلام کارآفرین فرد تلاشگری است که با اتکا به قابلیت‌های خود و توکل به خداوند از حداکثر توانایی‌های جسمی، مادی و تخصصی‌اش برای منافع حلال خود در جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، استفاده کند. یک کارآفرین می‌کوشد تا با قدرت خلاقیت، ابتکار، تصمیم‌گیری به موقع، تکیه بر وجدان کاری و انضباط، همواره اطلاعات شغلی خود را تعمیق و توسعه داده و محیط کاری خود را به محیطی بهره‌ور، پویا و خدایسندانه تبدیل کند (قادری، ۱۳۸۶: ش ۱۰، ۳۴).

در روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمده است:

خداوند بنده‌ی مؤمنی را دوست دارد که خود دارای حرفه و پیشه‌ی جدیدی باشد (پاینده، ۱۳۸۳: ۷۵).

امام صادق علیه السلام در جواب این سؤال که وظیفه من برای کسب معاش چیست؟ فرمود: وقتی مغازه‌ی خود را گشودی و بساط خود را پهن کردی، وظیفه‌ی خود را به انجام رسانده‌ای (کلینی، ۱۳۶۵: ج ۱، ۳۵).

کارآفرینانی که به تولیدات مورد نیاز و ضروری جامعه مشغول‌اند و نیازی از نیازهای حقیقی جامعه را تأمین می‌کنند. کارشان بسیار ارزشمندتر است. بر این اساس است که پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید:

دوست داشتنی‌ترین اعمال نزد خدا شادی رسانیدن به مؤمن، برطرف کردن گرسنگی او و دور ساختن غم و اندوه است (حر عاملی، ۱۴۰۳: ج ۱۱، ۵۷۳).

باید توجه کرد رها کردن کارهای نیمه تمام و معطل گذاردن امکانات و سرمایه‌ها، در نظام کارآفرینی بر پایه‌ی آموزه‌های اسلام مطلوب نیست، باید کارها مطابق اولویت و با برنامه شروع شود و به همان شکل خاتمه یابد؛ «زیبایی کار خوب به اتمام و پایان رسانیدن آن است» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰: ۱۳۶).

بنابراین در نظام اقتصادی اسلام امور اقتصادی و مقوله‌ی کارآفرینی به عنوان بخش مهمی از زندگی آدمی، مورد توجه قرار گرفته است. در فرهنگ غنی اسلام و در حضور ارزش‌ها و عقاید

الهی، فرهنگ تلاش، خَلق کار و سهولت بخشیدن به زندگی و سطح معیشت هم‌نوعان، همواره مورد تمجید و سفارش بوده و یکی از زمینه‌سازان تحقق تمدن نوین اسلامی است.

حمایت از تولید ملی و اسلامی

عزت، کرامت و استقلال هر ملتی در گرو همت و تلاش آن ملت است، چنان‌که فرومایگی و زیبونی هر ملتی، پیامد تنبلی، راحت‌طلبی و بیکاری اوست (جوادی آملی، ۱۳۸۷: ۱۵۲-۱۵۳). یکی از زمینه‌های بسیار مهم استقلال جامعه، عرصه‌ی استقلال اقتصادی است که به تعبیر امام خمینی رحمته‌الله‌علیه وابستگی اقتصادی، منشأ همه‌ی وابستگی‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است (موسوی خمینی، ۱۳۷۹: ج ۸، ۳۹).

در سوره‌ی نساء آمده است:

خداوند روز قیامت میان شما داوری می‌کند، و آن روز هرگز به سود کافران راهی بر ضد مؤمنان قرار نخواهد داد (نساء: ۱۴۱).

این آیه‌ی شریفه با صراحت بیان می‌کند که جامعه اسلامی باید درصدد باشد که در زیر سلطه‌ی بیگانگان و دشمنان قرار نگیرد. به همین علت، تشکیل یک جامعه مستقل همه‌جانبه هدف نهایی آموزه‌های قرآنی است که در آن، بندگان الهی به سعادت نائل گردند. خداوند متعال در آیات الهی به پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم توصیه می‌کند تا به امکانات دیگران چشم نداشته باشد و می‌فرماید:

دیدگان خویش را به آن چیزهایی که رونق زندگی دنیاست و بعضی از دسته‌های آدمیان را از آن بهره‌داده‌ایم تا درباره‌ی آن عذاب‌شان کنیم نگران و خیره‌مساز که روزی پروردگارت بهتر و پایدارتر است (طه: ۱۳۱).

آیه به این حقیقت اشاره می‌کند که چشم داشتن به امکانات دیگران یکی از مهم‌ترین عوامل سقوط یک جامعه است. چون برای بهره‌وری از امکانات دیگران باید در برابر آنها سر تعظیم فرود بیاورد و در برابر آنها خضوع و خشوع کند.

در این راستا، حمایت از تولید و مصرف کالاهای داخلی، حائز اهمیت بسیار است؛ همه‌ی طبقات جامعه - اعم از دولت، تولیدکنندگان و مردم - با انجام وظایف خود، همراه با رعایت موازین اخلاقی و وظایف دینی، راه رسیدن به هدف مورد نظر را هموار کنند. زیرا بی‌توجهی به بهبود و افزایش تولید به میزان نیازها و ضرورت‌های پیشرفت، زمینه‌ی احتیاج و دست‌دراز

کردن به سوی بیگانگان را فراهم می‌کند و نیز بر اساس بیان امیرمؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید:
 به هر کس که خود را محتاج کنی اسیر او می‌گردد (ابن بابویه، ۱۳۶۲: ۴۲۰).

منظور از حمایت، تزریق منابع مالی صرفاً نیست بلکه میدان را باز کردن است. اگر نیروی کار مردمی را، سرمایه‌گذار را، مهندس را، صاحب‌فکر را، کارگر را به عنوان یک دوندۀ پُرشتابی فرض کنیم، شما لازم نیست به او یاد بدهید چه کار کند، او خودش شوق و میل حرکت دارد. شما میدان را باز کنید، موانع را بردارید، زمین را صاف کنید، اجازه بدهید او حرکت خودش را انجام بدهد. بنابراین حمایت که می‌گوئیم، یعنی برداشتن موانع (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۹/۲/۱۷).

امام علی علیه السلام در نامه خود به مالک اشتر، پس از توصیه‌ها و سفارش‌هایی در مورد بازرگانان و صنعت‌گران، چنین می‌افزاید:

ای مالک اینک سفارش مرا در مورد بازرگانان و صاحبان صنایع ببذیر، و آنها را به نیکوکاری سفارش کن... حرمت‌شان را پاس بدار؛ راه‌های فعالیت‌شان را امن گردان و در حفظ حقوق آنها بکوش (ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴ق: ۱۶۰).

« خرید و حمایت از تولیدات و محصولات ساخت داخل کشور در ابعاد بین‌المللی، ملی و محلی می‌تواند آثار مثبت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، فنی، قانونی، علمی و تحقیقاتی فراوانی را برجا گذارد. در این بین مهم‌ترین مسئولیت بر عهده‌ی مردم است. مصرف‌کننده با انصاف، مصرف‌کننده با وجدان هم می‌تواند همین جور به تولید کشور کمک کند؛ دنبال اسم و رسم نرود، دنبال پَرتد نرود - این حرفی که حالا مرتب تکرار می‌کنند: پَرتد، پَرتد - دنبال مارک نرود؛ دنبال مصلحت بروند. مصلحت کشور، مصرف تولید داخلی است، کمک به کارگر ایرانی است. بعضی‌ها هستند حتی حاضرند به نفع کارگر هم شعار بدهند، رگ گردن را هم درشت کنند و شعار بدهند، اما در عمل به کارگر ایرانی لگد بزنند. لگد زدن به کارگر ایرانی این است که انسان جنس مصنوع این کارگر را مورد استفاده قرار ندهد و برود مشابه این را از خارج بگیرد؛ گاهی هم به قیمت‌های گران‌تر» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۴/۲/۹).

هم‌چنان که امام صادق علیه السلام در حدیثی می‌فرماید:

امیرالمؤمنین علی علیه السلام همواره می‌فرمودند: مادامی که این امت لباس بیگانه نپوشند و از غذاهای آنان استفاده نکنند همواره در خیر خواهند بود و هنگامی که چنین کنند خداوند آنان را ذلیل خواهد کرد (خالد بن برقی، ۱۳۷۱ق: ۱۷۸).

اسلام مخالف تولیدی است که منجر به تقویت دشمنان شود. از آن جمله می‌توان به فروش سلاح به دشمنان دین، و هر گونه خرید و فروشی که منجر به تقویت بنیه‌ی نظامی یا اقتصادی یا فرهنگی دشمن و تضعیف بنیه‌ی نظامی، اقتصادی، فرهنگی خودی شود، اشاره کرد (مطهری، ۱۳۶۸: ۲۱۱).

حضرت امام خمینی رحمته‌الله علیه با توجه به چنان روایاتی و همین‌طور آثار زیان‌بار دیگری که با استفاده از محصولات بیگانگان ایجاد می‌شود، در وصیت‌نامه‌ی الهی و سیاسی خود، خواستار ممنوعیت ورود کالاهای لوکس و تجملاتی خارجی شده و می‌نویسند:

از ورود کالاهای مصرف‌ساز و خانه‌برانداز جلوگیری نمائید و مردم با آنچه (خود) دارند بسازند تا خود همه چیز بسازند و از جوانان، دختران و پسران می‌خواهم که استقلال و آزادی و ارزش‌های انسانی ولو با تحمل زحمت و رنج، فدای تجملات و... که از طرف غرب و عمال بی‌وطن به شما عرضه می‌شود، نکنند که آنان چنانچه تجربه نشان داده، جز تباهی شما و اغفال‌تان از سرنوشت کشورتان و چاپیدن ذخایر شما... و مصرفی نمودن ملت و کشور شما به چیز دیگری فکر نمی‌کنند (موسوی خمینی، ۱۳۷۸: ج ۲۱، ۴۱۷).

الگوپذیری از بیگانگان در نوع و مقدار کالاهای مصرفی، از جنبه‌های گوناگون به جامعه اسلامی زیان می‌رساند، این کار از جنبه اقتصادی بیشتر موجب ترویج مصرف کالاهای خارجی و بی‌توجهی به تولیدات و کالاهای داخلی می‌شود که افزون بر خارج ساختن سرمایه از کشور، بر تولید و اقتصاد ملی ضربه می‌زند. از جنبه‌ی اجتماعی فرهنگی نیز، نوعی تبلیغ عملی و ترویج فرهنگ بیگانه و تهدید برای اصالت‌های فرهنگی و حتی دینی در جامعه به شمار می‌رود، به ویژه آن که الگوپذیری در مصرف، ناخواسته الگوپذیری در اخلاق و رفتار را نیز در پی خواهد داشت (ایروانی، ۱۳۸۴: ۲۷۸).

پس در فرآیند بنیان نهادن حکومت اسلامی و تحقق تمدن نوین اسلامی، بر مسئولین و افراد جامعه اسلامی لازم است که به تولید و مصرف کالای داخلی اهتمام بورزند تا در سایه آن، ضمن حفظ عزت و عظمت مسلمانان هم به استقلال اقتصادی دست یابند و هم از وابستگی به بیگانگان و تسلط دشمنان بر امور جامعه‌ی اسلامی در امان بمانند.

نتیجه‌گیری

کار و تلاش از مبانی مهم اقتصاد هر کشوری می‌باشد که تک‌تک افراد جامعه با آن در ارتباط می‌باشند، نوع برخورد با مقوله‌ی کار و تلاش، در سعادت یا شقاوت دنیوی و اخروی فرد و

اجتماع انسانی تأثیرگذار باشد. در دین اسلام، کار و تلاش در راه تأمین معاش ارزش بسیاری دارد و اصولاً یکی از ابعاد زندگی اهل بیت علیهم السلام، پرداختن به کار و ترغیب بدان بوده است. در همین راستا جامعه منتظر باید بتواند زمینه‌های کار و فعالیت شایسته و مناسب برای هر شخص را فراهم نماید. الزامات فرهنگی کار را برای این‌که مؤثر در تحقق تمدن نوین اسلامی باشند می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

- نگاه ارزشی به کار قوی‌ترین پشتوانه تولید و کار؛

- تقویت وجدان کاری به عنوان عنصر محوری فرهنگ کار؛

- تناسب کار با تخصص و تعهد؛

- کارآفرینی راهبردی برای حل مسئله‌ی اشتغال؛

- حمایت از تولید ملی و اسلامی.

منابع

قرآن کریم

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۲)، *الخصال*، قم: جامعه مدرسین.
۲. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۶ق)، *الأمالی*، تهران: کتابچی، ششم.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۷۹ق)، *معانی الاخبار*، قم: جامعه مدرسین.
۴. ابن شعبه حرانی، ابومحمد حسن بن علی بن حسین (۱۴۰۴ق)، *تحف العقول*، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۵. ایروانی، جواد (۱۳۸۴)، *اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث*، مشهد: انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
۶. پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۳)، *نهج الفصاحه*، تصحیح و تنظیم: عبدالرسول پیمانی و محمدامین شریعتی، اصفهان: خاتم الانبیاء.
۷. تبریزی زاده اصفهانی، راضیه (۱۳۹۷)، *بایسته‌های فرهنگی پیش روی تمدن نوین اسلامی*، تمدن نوین اسلامی در آینه‌ی تقریب، بی‌جا: بی‌نا.
۸. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۰)، *غررالحکم و دررالکلم*، شرح: محمدتقی خوانساری، تهران: دانشگاه تهران.
۹. ثقفی، سیدمحمد (۱۳۷۷)، *ساختار اجتماعی و سیاسی نخستین حکومت اسلامی در مدینه*، قم:

نشر هجرت.

۱۰. جعفری، مصطفی؛ حبیبی، محمود (۱۳۸۱)، «فرهنگ کار»، تدبیر، سال سیزدهم، شماره ۱۲۵.
۱۱. جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۷)، *انتظار بشر از دین*، قم: اسراء، پنجم.
۱۲. حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله (۱۴۲۲ق)، *المستدرک علی الصحیحین* (تکمله صحیح بخاری و صحیح مسلم)، بیروت: دارالفکر.
۱۳. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۳ق)، *وسائل الشیعه*، تهران: مکتبه الاسلامیه.
۱۴. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۷)، *بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از معلمان و پرستاران و کارگران*.
۱۵. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۹)، *بیانات مقام معظم رهبری در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمی قم در مدرسه فیضیه*.
۱۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴)، *بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارگران سراسر کشور*.
۱۷. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۴)، *بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی*.
۱۸. حسینی خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹)، *بیانات مقام معظم رهبری در ارتباط تصویری با مجموعه‌های تولیدی*.
۱۹. حسینی، عارف (۱۳۸۱)، *رویارویی تمدن اسلامی و مدرنیته*، قم: مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی، اول.
۲۰. خالد برقی، احمد بن محمد (۱۳۷۱ق)، *المحاسن*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۱. دورانت، ویل (۱۳۷۰)، *تاریخ تمدن*، ترجمه: احمد آرام پاشایی و امیرحسین آریان‌پور، تهران: انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
۲۲. رشاد، علی اکبر (۱۳۸۳)، «فرجام قدسی تاریخ»، *قیسات*، شماره ۳۳.
۲۳. شریعتی، سعید (۱۳۷۲)، «عوامل مؤثر در رشد فرهنگ کار و ایجاد انگیزه برای تلاش»، *کار و جامعه*، شماره ۳.
۲۴. فر مهبینی فراهانی، محسن (۱۳۹۵)، «الزامات تحقق تمدن نوین اسلامی»، *فصل‌نامه علمی-پژوهشی مطالعات ملی*، شماره ۶۷.
۲۵. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۵)، *الکافی*، تهران: دارالکتب الاسلامیه.

۲۶. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، بیروت: مؤسسه‌ی وفا، سوم.
۲۷. مطهری، مرتضی (۱۳۶۸)، نظری به نظام اقتصادی اسلام، تهران: صدرا.
۲۸. معتزلی، ابن ابی الحدید (۱۴۰۴ق)، شرح نهج البلاغه، تصحیح: محمد ابوالفضل ابراهیم، قم: کتابخانه‌ی آیه‌الله مرعشی نجفی.
۲۹. موسوی خمینی، سید روح‌الله (۱۳۷۹)، صحیفه، تهران: مرکز تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته‌الله علیه.
۳۰. نعمانی، محمدبن ابراهیم (۱۳۹۷ق)، الغیبه، تهران: نشر صدوق.